

5. Резолюції двенадцатого съезда РКП(б). Москва 17-25 апреля, 1923г. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Ч. I. 1898-1924. – М.: Госполитиздат, 1954.
6. Резолюції сьомої конференції КП(б)У. Харків, 4-10 квітня 1923р.
7. Рябошапка Л. Правове становлення національних меншин в Україні (1917-2000) – Л., 2001.
8. Чирко Б.В. Національні меншини в Україні. – К., 1995.
9. Социальный и национальный состав ВКП(б). – М., 1928.
10. Бондарчук П.М. Національно-культурна політика більшовиків в Україні на початку 1920 років. – К., 1998.
11. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект.
12. Самарцев І. Євреї в Україні (XIX – поч. ХХ століття: історико-економічний аналіз) // Вісн. – 1993. – №11.
13. Гусев В. О еврейских погромах, помощи пострадавшим и эмиграции евреев из Украины (1917-1922 гг.) // Вестник еврейского университета в Москве. – 1994. – №3.
14. Орлянський В.С. Євреї України в 20-30-і роки ХХ сторіччя: соціально-політичний аспект. – Запоріжжя: ЗІТУ, 2000.
15. Свтух В.Б., Чирко Б.В., Німці в Україні (1920-і – 1990-і роки). К., 1994.
16. Васильчук В. Німці в Україні. Історія та сучасність (друга половина XVIII – початок ХХІ століття) – К., 1995.
17. Єременко Т.І. Польська національна меншина України в 20-30-і рр. ХХст. Історичні зошити. – К., 1994.

О.В. Лісовська

КОМПЛЕКСНА МЕХАНІЗАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА – ОДНА З ОСНОВНИХ УМОВ ЗМІЦНЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СЕЛА (1960-ТІ РОКИ)

Однією з вирішальних умов виконання завдань по розвитку сільського господарства, затверджених центром в 1960-х роках, було розширення механізації та електрифікації виробництва, подальше оснащення колгоспів та радгоспів передовою технікою.

З 1958 р. в аграрному секторі Української РСР почався спад. У зв'язку із цим, більше уваги почали приділяти реформуванню та зміцненню матеріально-технічної бази села. Були затверджені плани виробництва для сільського господарства: більше 1 мільйона тракторів, близько 400 тисяч зернових комбайнів, збільшення кількості сільсько-господарських машин та запчастин. Завдяки такому підвищенню технічної забезпеченості значно зменшилася б строки проведення аграрних робіт та розширилося б впровадження комплексної механізації в залежності від різних зон країни.

Комплексна механізація об'єднує, синтезує в єдину технологію досягнення агротехніки, агрономії і т. ін. Завдяки їй, всі основні виробничі процеси, а також другорядні, мали здійснюватись при допомозі системи машин, а ручна праця мала зводитись до управління машинами та до їх обслуговування, що дозволило модернізувати та зміцнити матеріально-технічну базу сільського господарства. Крім того, керівництвом країни, було зазначено, що в 60-ті роки ХХ століття потрібно всі технічні пошуки спрямовувати на розробку досконалішої технології

ведення аграрного виробництва на основі застосування найновішої техніки з урахуванням матеріальних і трудових затрат; проектів економічних машин і механізмів, освоєння яких дасть змогу завершити комплексну механізацію сільського господарства, насамперед тваринництва, овочівництва і садівництва; найбільш раціональних засобів і методів зберігання сільськогосподарської продукції та її подальшої обробки; машин і механізмів, завдяки яким створиться можливість завершити механізацію вантажно-розвантажувальних робіт.

Проблема зміцнення та модернізація матеріально-технічної бази УРСР завжди викликала інтерес у дослідників. Чимало важливих аспектів зазначеної теми висвітлено в працях І.С. Деревця [3], І.П. Воловченка [1], М.І. Синюкова [4], В.С. Волика [5], та інших вчених, присвячених історії матеріально-технічної бази сільського господарства, зокрема використанню техніки в колгоспах і радгоспах, комплексній механізації аграрного виробництва, технічному прогресу на селі. Також, загальні питання проблеми, що досліджується знайшли свої відображення у працях М.С. Співака [6], П.П. Панченка [7], В.І. Кривошеєва [8]. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, що тією чи іншою мірою торкаються розвитку комплексної механізації та автоматизації сільського господарства в 60-ті роки ХХ століття, майже у всіх них, дані подавались вибірково, увага акцентувалася лише на досягненнях та позитивних показниках; замовчувалися недоліки й наявні проблеми сільського господарства та його матеріально-технічної бази, переоцінювалась їх ефективність. На сучасному етапі з'явилися об'єктивніші праці, але в них здебільшого питання розвитку механізації села розглядалися лише в загальному плані розвитку аграрного виробництва, так як і в праці П.П. Панченка, В.А. Шмарчука [9] та В.А. Смоля [10].

Тому означена тема дослідження є актуальною і важливою. Метою зазначеної розвідки є з'ясування впливу комплексної механізації та автоматизації сільського господарства на зміцнення матеріально-технічної бази села в означений період. Предметом дослідження є процес комплексної механізації та автоматизації аграрного виробництва, а об'єктом механізація та автоматизація села в 60-ті роки ХХ століття.

Враховуючи потреби сільського господарства у знаряддях праці, КПРС поставила завдання прискореного розвитку галузей промисловості, які виробляють засоби виробництва для колгоспів і радгоспів, що завдяки дальшому технічному переозброєнню сільського господарства здійснити заходи щодо його механізації, хімізації та меліорації земель. Збільшення виробництва технічних засобів сприяло тому, що в 1959 – 1970 рр. тракторний парк радгоспів республіки збільшився до 65 тис., або майже у 3 рази, зернових комбайнів – до 15,6 тис., вантажних автомашин – до 43,7 тис. У кілька разів збільшився парк сівалок, плугів та інших сільськогосподарських машин [7, 163].

У 60-ті роки ХХ століття були повністю механізовані всі види роботи в полі, посів зернових і технічних культур. Механізація садіння картоплі зросла до 81,1%, збирання цукрового буряка до 75,2%.

Комбайнами збиралось 88,9% качанів кукурудзи [11, 116].

У 1958 році машинно-тракторні станції були реорганізовані у ремонтно-технічні станції, а техніку, яка їм належала, повинні були викупити колгоспи. При цьому визначався план централізованого направлення техніки у господарства. незважаючи на фінансове становище, кожна сільгоспартіль була зобов'язана в середньому купувати по 2-3 трактора, 1-2 комбайна, 1-2 автомашини. З 1959 року по 1965 рік, у колгоспах України кількість тракторів зростає на 40% зернових комбайнів на 23%, тракторних сівалок на 14% [12, 42]. В цей же час колгоспи придбали машини для механізації трудомістких процесів на тваринницьких фермах. На це кожне господарство, незалежно від рівня рентабельності та економічного становища, витратило сотні тисяч карбованців. Підвищення рівня механізації у тваринництві дало змогу значно скоротити затрати праці і підвищити продуктивність праці тваринників на 70%. Але в цілому рівень механізації ферм залишався низьким [13, 131].

З 1963 року були встановлені єдині ціни на ремонт сільськогосподарської техніки. Однак і в 1964 році ремонтна база колгоспів і радгоспів все ще була слабкою. Тільки в середині 60-х років було прийняте рішення побудувати в країні близько 200 ремонтних майстерень. Одночасно розширювалась мережа майстерень, які могли на протязі року проводити ремонт більш ніж 30 тис. машин [8, 117]. Об'єднання "Укрсільхозтехніка" в основному виконувало поставлені перед ним завдання. Однак, не всі його відділення могли своєчасно забезпечити колгоспи і радгоспи необхідними машинами. Їх нестача пояснювалась тим, що заводи сільськогосподарського машинобудівництва випускали більше машин, ніж планувалось, до того ж, нових систем та модифікацій. Об'єднання "Укрсільгосптехніка", виконуючи планові завдання, зосереджувало увагу на торгівлі технікою і капітальному ремонті особливих машин, недостатньо займаючись поточним ремонтом і технічним обслуговуванням тракторів і комбайнів. Самі ж колгоспи не могли ремонтувати техніку, так як лише більш ніж тисяча з них в 1963 році мала гарно обладнані майстерні, а 6705 колгоспів були забезпечені лише 6-7% необхідної кількості ремонтів.

Не дивлячись на те, що початок 60-тих років ХХ століття був досить вдалим для зміцнення матеріально-технічної бази, але вже на пленумі ЦК КПРС в 1965 році, виступ Л.І. Брежнєва показав, що технічна озброєність колгоспів та радгоспів все ще недостатня. У селах не вистачало тракторів, автомобілів, комбайнів та інших складних сільськогосподарських машин, а також культиваторів, борін і сівалок [14, 41]. З появою кожної нової машини виникала проблема запасних частин для неї. Досить гостро стояло питання про продуктивне використання наявної техніки і дбайливе її зберігання. Керівництво вимагало підвищити відповідальність за правильну експлуатацію техніки, підвищити матеріальну зацікавленість інженерно-технічних працівників та механізаторів сільського господарства, поліпшити постачання колгоспам і радгоспам запасних частин та матеріалів.

Для виконання різних спеціалізованих робіт були створені механізовані загони, машинопркатні, машинно-тваринницькі і мукоеліоративні станції. У таких загонах і станціях було зосереджено потужну

техніку, купувати яку окремим господарствам економічно не вигідно [14, 43].

Внаслідок зростання технічної озброєності підвищився рівень механізації робіт. Основні польові роботи в радгоспах – оранка, сімба зернових і цукрових буряків, збирання зернових і силосних культур – було повністю механізовано. Значних успіхів досягнуто в механізації таких трудомістких робіт, як внесення добрив, очищення зерна, садіння картоплі, сімба та збирання цукрових буряків, стогування сіна та соломи тощо. На основі широкого застосування нової техніки в 1964 р. виник потоковий спосіб збирання зернових [7, 163]. Цей спосіб збирання порівняно з роздільним підвищує продуктивність праці робітників у чотири рази і значно скорочує втрати зерна. Але життя вимагало безперервного розвитку і вдосконалення організаційних форм використання техніки. Основною формою впровадження комплексної механізації в рільництві були бригади і механізовані ланки, які здійснювали комплекс робіт з вирощування і збирання сільськогосподарських культур. механізовані бригади і ланки вперше застосували в радгоспах Кримської області в 1967 р. Радгосп "Кіровський" був центром пропаганди досвіду роботи механізованих бригад [7, 164].

Діяльність механізованих бригад по суті будувалася на принципах орендних відносин та госпрозрахунку. Земельні площі, які вони обробляли, трактори, комбайни, сівалки, різне устаткування, певні виробничі приміщення правління колгоспу закріплювало за механізованими бригадами на певний період з визначенням контрольних цифр виробництва певних сільськогосподарських культур. Водночас встановлювалась орієнтовна кількість продукції та сума грошей, які будуть надані бригаді за виконану роботу. Однак таких бригад діяло мало, діяльність багатьох із них залишалася неефективною [12, 43]. Недостатній рівень механізації відчувався у тваринництві. У 1965 р., наприклад, була механізована подача води на колгоспні фірми лише для половини худоби. У 1964 р. експлуатувалося лише 40% доїльних апаратів. На багатьох фермах важко, було застосовувати механізацію, оскільки навіть типові корівники та свинарники здавалися у експлуатацію з порушенням встановлених габаритів, і машини неможливо було використати. Впровадження комплексної механізації забруднювалось і внаслідок того, що промисловість продовжувала направляти у сільське господарство більше 17 марок і моделей доїльних апаратів, в яких не були уніфіковані навіть найважливіші деталі [11, 48]. Крім того, серед працівників ферм було мало технічно грамотних людей. протягом 60-х років ХХ століття колгоспам і державним господарствам поставлено тис. шт.: тракторів – 225,5, комбайнів зернозбиральних – 64, автомобілів вантажних – 131,4, причепів тракторних – 162, екскаваторів – 9,9, бульдозерів – 8,2, що значно підвищило технічну оснащеність сільськогосподарського виробництва. Значно покращився якісний склад тракторів і сільськогосподарських машин [15, 7]. Але все-таки у багатьох економічно відсталих радгоспах не вистачало техніки і це позбавляло їх змоги проводити польові роботи в оптимальні агротехнічні строки [16, 10].

Протягом першої половини 60-х років була розроблена технічна документація і здійснювалось

будівництво широкогабаритних птахоферм, на яких було механізовано приготування і роздача кормів, а також збирання яєць. Значно збільшилась потужність інкубаторного парку, майже в 2,5 рази. На підприємствах УРСР було організовано виробництво 5600 великих інкубаторів покращених марок, в основному Універсал-45 і Універсал-15 [6, 23].

Успішне впровадження нової техніки для комплексної механізації сільськогосподарського виробництва вимагає визначення економічного ефективності машин, механізмів і знарядь. У зв'язку з відсутністю економічної оцінки нової техніки спостерігалися випадки впровадження у виробництво малоефективних машин і механізмів. Український науково-дослідний інститут економіки і організації сільського господарства на підставі виданої Держпланвидавом СРСР в 1960 р. типової методики визначення економічної ефективності капітальних вкладень і нової техніки в народному господарстві УРСР розробив методику економічної оцінки ефективності нової техніки в сільському господарстві [17, 3]. Це значно прискорило й удосконалило процес комплексної механізації в Українській РСР.

У багатьох колгоспах і радгоспах застосовували, вже на початку 1960-х років, комплексну механізацію у вирощуванні кукурудзи за прикладом відомого механізатора, двічі Героя Соціалістичної Праці О.В. Гіталова. В 1960 р. за методом Гіталова працювало 12 тисяч ланок комплексної механізації на вирощуванні кукурудзи, а вже через рік на Україні організовано близько 40 тисяч таких ланок [18, 32].

За семилітку (1959 – 1965-ті роки) керівництво планувало виробити для сільського господарства: більш ніж 1 млн. тракторів, близько 400 тисяч зернових комбайнів і велику кількість інших машин і обладнання [19, 51]. Але, на жаль, ці плани були не досить реалістичними і тому, втілені в життя були лише частково.

Енергетичні потужності сільського господарства УРСР за 1960-ті роки зросли на 34,7 млн. у 1970 р. Це стало можливим завдяки тому, що колгоспи і радгоспи одержали понад 227 тисяч фізичних тракторів, близько 104 тисяч вантажних автомобілів та багато іншої техніки. Споживання електроенергії збільшилось на 3,5 млн. кіловат-годин і досягло у 1970 р. 8 млн. кіловат-годин [5, 11].

В 60-ті роки ХХ століття стало помітнішою тенденція до виробництва потужніших тракторів, що стало важливим напрямом нарощування енергетичних ресурсів сільськогосподарського виробництва. Так, в Українській РСР в 1940-ві роки, в аграрному секторі середній фізичний трактор мав потужність 17,8 кінської сили, у 1955 р. – 23,2, а в 1970 р. – вже 30,4 кінської сили [20, 13].

Рівень механізації процесів праці у колгоспах і радгоспах підвищилась, за 1960-ті роки, в середньому на 13-15%, у рослинництві та на 14-16% у тваринництві.

"Комплексна автоматизація є завершальним етапом комплексної механізації та електрифікації", – так було зазначено на Пленумі ЦК КПРС у 1965 р. До 1970 р. планувалось, щоб коефіцієнт автоматизації (відношення кількості автоматизованих операцій до загальної їх кількості) повинен був складати не менше 0,98%. Але це не вдалося. Багато машин виявилось непридатними для автоматизації. Були лише автоматизовані деякі процеси на птахофермах, такі як:

кормо роздача, водороздача, освітлення, збирання яєць, відкривання і закривання гнізд та лазів, вентиляція [21, 79].

Отже, за 1960-ті роки колгоспам і радгоспам УРСР було поставлено багато нової техніки, в тому числі вдосконалені, різного призначення, збиральні комбайни, зерноочисні й сушильні потокові лінії, меліоративні машини, машини для хімічного захисту рослин, для механізації виробничих процесів у тваринництві та багато іншої техніки. Комплекс машин та механізмів, які випустила промисловість, дав змогу механізувати багато видів роботи. Протягом 60-х років ХХ ст. повністю завершена комплексна механізація виробництва зерна, цукрових буряків, льону й картоплі. Звичайно, керівництво на цьому не зупинилось.

У липні у липні ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову "про заходи по поліпшенню використання техніки в сільському господарстві". В постанові були накреслені заходи щодо подальшої організації ремонту і збереження сільськогосподарської техніки, всебічного її використання, підготовки і перепідготовки технічних кадрів, збільшення державних капіталовкладень у розвиток ремонтної бази та системи технічного постачання і обслуговування та системи технічного постачання і обслуговування машин.

Впровадження комплексної механізації, підвищення рівня інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, збільшення питомої ваги механізованих робіт протягом 1960-х років значно зміцнило та модернізувало матеріально-технічну базу села.

1. Воловченко І.П. про інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва на основі широкого застосування добрив, розвитку зрошення, комплексної механізації та впровадження науки і передового досвіду для найшвидшого збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Доповідь на Пленумі ЦК КПРС 10 лютого 1964 року. – К., 1964.
2. Деревець І.С. Високоєфективне використання техніки в колгоспах. – К., 1968.
3. Павловський М.О. Комплексна механізація – важливий засіб інтенсифікації землеробства // Економіка й організація сільського господарства. – 1968. – № 15.
4. Сивоков М.И. Эффективность использования техники в сельском хозяйстве. – М., 1970.
5. Волик В. Соціально-економічні наслідки науково-технічного прогресу на селі. – К., 1973.
6. Сівак М.С. Вклад труженників України в подьем сельского хозяйства. – М., 1960.
7. Панченко П.П., Свтушенко А.П. Радгоспи: шлях становлення і розвитку (1917 – 1980): На матеріалах УРСР. – К., 1982.
8. Кривошеєв В.И., Чепурнов И.А. Развитие сельского хозяйства Украинской ССР. – К., 1974.
9. Панченко П.П., Шмаричук А.А. Аграрна історія України. Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К., 2000.
10. Історія українського селянства: Нариси: В 2-х т., т.1 / В.А. Смолій (відп. ред.); НАН України. Інститут історії України. – К., 2006.
11. История Украинской ССР. В 10-ти томах. – К., 1981. – Т. 10. УССР в условиях развитого социализма (60-е, начало 80-х годов). – К., 1985.
12. Українське село в 20 – 90 роках ХХ століття: Короткий історико-економічний нарис (під. ред. Л.Ю. Беренштейна). – К., 1998.

13. Макаренко В.В., Чепурнов І.А. *Науково-технічний прогрес і ефективність сільськогосподарського виробництва (На матеріалах УРСР)*. – К., 1973.
14. Брежнев Л.І. *Промова на пленумі ЦК КПРС 29 вересня 1965 року*. – К., 1965.
15. Харченко М.Ф. *Розвиток сільського господарства Української РСР у восьмій п'ятирічці*. – К., 1971.
16. Погорелов М.С., Пахолов Ю.М. *Економічна реформа в радгоспах*. – К., 1970.
17. *Методика визначення економічної ефективності нової техніки в сільському господарстві*. – К., 1961.
18. Співак М.С. *Основні завдання розвитку сільського господарства Української РСР в семирічці*. – К., 1959.
19. *Контрольні цифри розвитку народного господарства СРСР на 1959 – 1965 роки*. – К., 1959.
20. Васильченко П.П. *Науково-технічний прогрес і структурні зрушення в сільськогосподарському виробництві*. – К., 1975.
21. *Технічний прогрес і підвищення продуктивності праці в сільському господарстві. (Матеріали наук. конф. Ред. колегія: Радченко А.Я. (відп. ред.) та інші)*. – К., 1971.

К.В. Лобач

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУТІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА РУБЕЖІ 20 – 30-Х РР. ХХ ст.

Складна палітра взаємин влади та селянства наприкінці 20-х початку 30-х років визначалася політикою демонтажу непу та відродження воєнно-комуністичних методів управління економікою. Переосмислення наслідків трансформацій українського села вітчизняними та зарубіжними дослідниками мало належне історіографічне відображення. Проте, незважаючи на більш ніж солідний доробок вчених з даної проблематики, інтерес дослідників до різних її аспектів не згасає. Важливим в контексті формування повної наукової картини взаємин держави та селянства є дослідження методів реалізації більшовицької аграрної політики, їх зумовленість як потребами "поточного моменту", так і стратегічними завданнями. Дана наукова розвідка має на меті аналіз витоків, так званих, "перегинів" початкового етапу колективізації, дослідження їх родової спорідненості з методами "надзвичайщини" на етапі зламу НЕПу. Об'єктом дослідження є аграрна політика більшовиків на рубежі 20 – 30-х рр. ХХ ст. Предметом – форми та методи проведення хлібозаготівель в період згортання НЕПу.

Надзвичайні методи були використані більшовиками для розв'язання кризи хлібозаготівель 1927/28 року, яка наочно виявила проблеми, що визрівали в площині нееквівалентного обміну між промисловістю та сільським господарством. Різниця цін на їх продукцію, так звані "ножиці цін", як зазначає професор С. Кульчицький, відстригали до половини доходів селян від реалізації продукції на ринку [1, 348]. Й. Сталін назвав це "додатковим податком на селянство в інтересах піднесення індустріалізації" [2, 320].

Переплачуючи на промислових товарах і тим самим фінансуючи промисловість, селянство, однак, не могло розраховувати на їх достатню кількість та належний асортимент. Обмежений обсяг товарів не стимулював продажу селянами надлишків хліба. Ідея планового завою товарів у райони хлібозаготівель

була дискредитована несвоєчасним їх завезенням, недостатнім обсягом та незадовільним асортиментом.

Небезпека зовнішньої загрози, яка нагніталася керівництвом країни для виправдання політичних репресій та для згуртування суспільства, мала зворотній ефект. Остерігаючись війни, власники товарного хліба не поспішали з його реалізацією. Окрім того, на темпах та обсягах хлібозаготівель в Україні, за визначенням А. Мікояна керівника союзного наркомторгу, позначився "контур майбутнього неврожаю". Комплекс цих чинників, при неналежній до того ж технічній підготовці хлібозаготівельних організацій, негативно вплинув на перебіг хлібозаготівельної кампанії 1927/28 року.

Своє небажання продавати хліб за заниженими цінами селяни продемонстрували ще в 1926/27 році. Тоді керівництво країни, не наважуючись на застосування силових методів, скорегувало плани капіталовкладень в промисловість. Ситуація в 1927/28 році була іншою. Здобувши на XV з'їзді партії перемогу над опозицією, Сталін взявся до втілення власної моделі комунізації села. Хлібозаготівельна криза була використана ним для втілення планів, що мали на меті позбавити селян можливості розпоряджатися вирослим врожаєм, перетворити їх у найману робочу силу в одержавлених колгоспах [1, 351].

Рішення, прийняті на найвищому рівні в грудні 1927 року, хоча й пропонували застосовувати "будь які заходи, здатні посилити заготівлі", проте, як вважає В. Данілов, не виходили за межі непу [2, 111]. Першим документом, де була викладена програма принципово нового ставлення до селянства, зламу непу і широкого застосування репресій на селі дослідник вважає таємну директиву ЦК ВКП(б) від 5 січня 1928 року [3, 32].

В адресованому партійним організаціям документі констатувалося, що "важелі влади і партії не приведені в рух" тому ЦК зобов'язував упродовж тижня добитися рішучого перелому в ході хлібозаготівель. Невиконання вимоги розцінювалося як грубе порушення партійної дисципліни. "Особливі репресивні заходи необхідні стосовно куркулів і спекулянтів, які зривають сільськогосподарські ціни", – вимагав ЦК, встановлюючи персональну відповідальність місцевих партійних, радянських та кооперативних працівників [2, 136 – 137]. В директиві від 14 січня 1928 р. центр був ще більш категоричним, вимагаючи арештів "спекулянтів, куркульчиків й інших дезорганізаторів ринку і політики цін". Судові органи, низовий партійний, радянський та кооперативний апарат були звинувачені в поблажливому ставленні до спекулянтів та куркулів. Хлібозаготівлі порівнювалися з фортецею, яку треба взяти за будь-яку ціну з організацією роботи по-більшовицьки, з більшовицьким натиском [2, 147].

Взірець "більшовицького натиску" Сталін продемонстрував особисто під час поїздки до Сибіру. Відтоді термін "уральсько-сибірські методи хлібозаготівлі" став синонімом "надзвичайщини". Критика центру вимагала нестандартних дій органів в місцях. Приклади деяких з них знайшли відображення в оперативних повідомленнях ДПУ. В Мелітопольському окрузі начальник районної міліції, погрожуючи зброєю та арештами, примушував селян підписуватися на позичку. В Зіновівському окрузі народний суддя по приїзду в с. Нікольське заарештував 23 селян, з них 21 бідняка і заявив: "Будемо пити вашу